

УДК 328.1ЄС:355.01(470:477)

К. Карський

ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ІНСТИТУЦІЙНА РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ У ФОРМУВАННІ ЗОВНІШНІХ СТОСУНКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДЕЯКІ РОЗДУМИ НА ТЛІ ВІДНОСИН ЄС–УКРАЇНА

У статті досліджено повноваження Європейського парламенту (ЄП) у формуванні зовнішніх стосунків Європейського союзу. Розглянуто організацію, повноваження і функції ЄП. Проаналізовано правові інструменти ЄП, що дозволяють йому безпосередньо впливати на міжнародні справи. Окреслено роль ЄП у відносинах між Європейським союзом та Україною, зокрема при прийнятті у 2014 році Угоди про асоціацію. Схарактеризовано резолюції ЄП щодо ситуації на Сході України та невизнання анексії Криму Російською Федерацією.

The main aim of the article is to present the competences of the European Parliament in the external relations of the European Union. Firstly, the author presents the composition, powers and functions of the EP. It was also analysed the legal instruments that allow the EP to exert a direct influence on international affairs. Secondly, special attention is paid to the role of the EP in relations between the European Union and Ukraine, including the adoption of the EU-Ukraine Association Agreement in 2014. Additionally, the author analyses the resolutions of the European Parliament on the situation in the east of Ukraine and the annexation of Crimea by the Russian Federation.

Ключові слова: Європейський парламент, Комітет закордонних справ, Європейська служба зовнішньої дії, Угода про асоціацію з Україною.

Key words: European Parliament, Foreign Affairs Committee, European External Action Service, Association Agreement with Ukraine.

Європейський парламент є другим за величиною демократично обраним парламентом у світі (після Індії, парламент якої налічує 790 депутатів). До складу ЄП входять 751 депутат, які представляють 500 млн громадян із 28 держав-членів. Їх обирають строком на п'ять років. Кількість депутатів від кожної держави визначається з урахуванням розміру і населення певної країни, при чому мінімальна кількість – 6 депутатів, а максимальна – 96. Звичайно, треба пам'ятати, що Європейський союз не є державою. Це міжнародна організація, яка має деякі повноваження, делеговані їй державами-членами на підставі договорів. На відміну від інших міжнародних організацій, в яких є парламентські органи, у випадку парламенту Європейського союзу, тобто ЄП, маємо справу з установою, що обирається шляхом прямого голосування. Це не є парламентська асамблея, що складається з народних депутатів делегованих національними парламентами [1, с. 156–158].

Члени парламенту не працюють у національних делегаціях, а утворюють транснаціональні політичні групи, сконцентровані навколо конкретної ідеї або питань світогляду. Їх роль можна порівняти з функціями фракції в парламенті країни. Для формування політичної групи необхідно 25 депутатів, які представляють не менше

однієї четвертої держав-членів. Депутат може належати тільки до однієї політичної групи. На сьогодні найбільшою політичною групою в Європарламенті є Європейська народна партія, у складі якої 217 депутатів. Другою за величиною є Група Соціалістів і Демократів, що налічує 190 осіб. Третьою силою є Група Європейських Консервативів і Реформістів, до якої належить 74 депутати. Також є ліберали (70), комуністи (52), зелені (50) і дві групи, що мають антиєвропейський характер: Європа Свободи і Демократії (45) та Європа Націй і Свободи (39). Є також 14 депутатів, які не належать до жодної з політичних груп [2].

Як і національні парламенти, ЄП має широке коло повноважень: законодавчі, бюджетні, контрольні і повноваження щодо формування інших органів. Більшість нормативних актів Європейського союзу приймається відповідно до звичайної законодавчої процедури, припускаючи рівні позиції ЄП і Ради ЄС, яка є міжурядовим органом. Ця процедура, що для прийняття актів вимагає згоди обох установ, здебільшого використовується при прийнятті нормативних актів ЄС і своїм широким діапазоном обіймає такі галузі, як: управління економіки, імміграція, енергетика, транспорт, охорона навколишнього середовища та захист прав споживачів. Є також інші процедури, які найчастіше використовують у справах зовнішньої політики. Це процедура консультацій, де ЄП дає свій висновок на пропозицію Ради (прикладом може бути створення Європейської служби зовнішньої дії) або процедура узгоджень, де парламент має дати свою згоду на ратифікацію деяких договорів, укладених у рамках ЄС, наприклад, Угоди про асоціацію з Україною [3]. Процедuru узгоджень можна розглядати як особливий вид вето, що прислуговує Євролейському парламенту [4, с. 51–62].

У рамках повноважень щодо формування інших органів парламенту, зокрема, затверджує призначення Європейської комісії, в тому числі Високого Представника ЄС із закордонних справ і безпекової політики. ЄП може також прийняти резолюцію про осудження Європейської комісії. Якщо прийнято таке рішення, члени Комісії повинні відмовитися від своїх функцій, а також від своїх функцій в рамках Комісії відмовляється Високий представник, однак він далі продовжує виконувати функції, пов'язані з реалізацією його обов'язків в інших установах ЄС [5, с. III–24].

Бюджетні повноваження ЄП полягають у тому, що вони беруть участь у схваленні Багаторічних фінансових рамок, які затверджують кожні сім років і визначають рівень усього бюджету ЄС на цей період. ЄП приймає також щороку звіт про виконання бюджету [6, с. 164–169].

Європейський парламент та закордонні справи

Незважаючи на набуття чинності Лісабонського договору [6] та створення Європейської служби зовнішньої дії, що є своєрідною формою зовнішньої політики ЄС, Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП) і Спільна безпекова та оборонна політика (СБОП) залишаються найменш уніфікованими галузями співробітництва між державами-членами, які зберігають широкі повноваження в цих сферах. Наслідком такого стану справ є те, що ЄП також не має надто великих формальних можливостей дії. Незважаючи на це, на практиці він має значний вплив на функціонування дипломатії ЄС і створення базових напрямів спільної зовнішньої політики ЄС [7, с. 198–201].

Як згадувалося раніше, ЄП має деякі договірні інструменти, які дозволяють йому безпосередньо впливати на міжнародні справи. Головним серед них є процедура узгодження, в рамках якої є необхідна згода ЄП на міжнародні угоди, укладені від

імені ЄС. Часто згода ЄП є першим кроком перед поданням таких угод до ратифікації державам-членам. Прекрасним прикладом може бути Угода про асоціацію з Україною, Грузією та Молдовою, ратифікація яких розпочалася після вираження ЄП згоди на їх прийняття. Відповідно до ст. 218 (6) Договору про функціонування Європейського союзу, процедура узгодження застосовується до таких договорів, як: угоди про асоціацію; угода про приєднання ЄС до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод; угоди, що встановлюють особливі інституційні рамки шляхом організації процедур співробітництва; угоди з важливими бюджетними наслідками для ЄС; угоди, що охоплюють області, в яких вимагається звичайна або спеціальна законодавча процедура, якщо на це потрібна згода ЄП [8].

Другим офіційним інструментом, який може використовувати ЄП, є процедура консультацій. Рада ЄС, яка серед усіх установ ЄС є органом із найширшими повноваженнями у сфері закордонних справ, зобов'язана консультиватися з парламентом у деяких питаннях, пов'язаних із міжнародними справами. Обов'язок консультацій не застосовується до договорів, що стосуються питань виключно Спільної зовнішньої та безпекової політики [5, с. III–25].

Хоча думка ЄП не є юридично зобов'язальною для Ради ЄС, проте в більшості випадків її беруть до уваги. Крім того, ЄП в минулому довів, що є здатним використовувати інші засоби, що знаходяться в його розпорядженні, щоб змусити Раду ЄС поважати його думку. Прикладом може бути створення Європейської служби зовнішньої дії (ЄСЗД). Коли Кетрін Ештон, колишня Високий представник ЄС із закордонних справ і безпекової політики, не взяла до уваги пропозиції ЄП під час встановлення ЄСЗД, парламент пригрозив, що у наступному бюджеті не буде вживати жодних заходів щодо забезпечення функціонування нової установи. Таким чином, Рада ЄС була змушена піти на поступки і працювати разом над досягненням компромісу.

Лісабонський договір вимагає від Високого представника ЄС із закордонних справ і безпекової політики постійно проводити консультації з ЄП щодо головних аспектів та пріоритетів спільної зовнішньої та безпекової політики. Він також має забезпечувати належне врахування позицій Європейського Парламенту. Так дійсно відбувається на практиці, тому що Високий представник або його заступник регулярно звітує ЄП про перебіг засідань Ради закордонних справ, тобто Ради ЄС, яка складається з міністрів закордонних справ держав-членів ЄС.

Відповідно до ст. 36 (2) Договору про Європейський союз [9], ЄП також має можливість ставити питання або давати рекомендації Раді ЄС і Високому представнику ЄС із закордонних справ і безпекової політики [1, с. 166]. У той час як перша використовується депутатами дуже часто у вигляді письмових або усних інтерпеляцій під час пленарних засідань, то рекомендації приймаються дуже рідко. Прикладом є рекомендація про створення чорного списку осіб, причетних до смерті юриста Сергія Магнітського в російській в'язниці, яку до цих пір Рада ЄС не взяла до уваги, незважаючи на велику кількість нагадувань і резолюцій [10].

Незважаючи на обмежені можливості дій, покладених на ЄП на основі Договорів, протягом років він розробив багато додаткових позадоговірних інструментів, які дозволяють брати ефективну участь у формуванні зовнішньої політики ЄС.

Перший і найважливіший — це резолюції. На кожному пленарному засіданні ЄП обговорює ряд питань, що належать до сфери закордонних справ, а деякі з них

підсумовує за допомогою спеціальних документів. Хоча вони не є обов'язковими для адресатів і не мають жодної юридичної сили, однак часто являються дуже докладним описом поглядів ЄП з конкретного питання і містять низку рекомендацій та пропозицій для інших установ ЄС (передусім ЄСЗД, а також Ради ЄС та Комісії), міжнародних організацій або урядів держав, яких дана справа стосується.

Крім того, кожен місяць ухвалюють три резолюції, що стосуються загроз демократії та порушень прав людини, в яких депутати займаються найбільш актуальними справами, а також яскравими прикладами переслідування, недемократичними рішеннями чи наслідками військових дій.

Самі дебати на пленарних засіданнях, навіть якщо не закінчилися прийняттям резолюції, також можуть бути ефективним способом привернути міжнародну громадську увагу на спірне питання і спробою чинити тиск на уряд конкретної держави. ЗМІ та дипломати уважно стежать за ходом дискусій депутатів, а журналісти висвітлюють позиції та представлені пропозиції депутатів.

У своєму регламенті ЄП прийняв низку компетенцій та дій, безпосередньо пов'язаних із закордонними справами. Він зарезервував за собою право на слухання спеціальних представників, призначених Радою ЄС, і отримання повної інформації про мандат, цілі і роль, яку виконуватиме кандидат. Комітет закордонних справ (AFET) може також прийняти конкретні рекомендації для них. Аналогічно на засідання парламентарних комісій часто запрошують кандидатів на посади глав делегацій за межами ЄС в особливо важливих країнах, повноваження котрих депутати потім оцінюють у спеціальному листі, що надсилають Високому представнику ЄС із закордонних справ та безпекової політики.

Парламент створив ряд формальних органів, відповідальних за зовнішні відносини. Найважливіший з них, як уже згадувалося, Комітет закордонних справ (AFET), який на сьогодні має у своєму складі 71 депутата і стільки ж заступників. AFET займається проблематикою використання коштів ЄС, спостерігає за процесом розширення ЄС і дає оцінку міжнародним угодам, укладеним від імені Європейського Союзу з багатьма глобальними партнерами, зокрема угодам про асоціацію та рамковим угодам. AFET також уважно стежить за роботою інших установ ЄС, особливо Європейською комісією та Європейською службою зовнішньої дії. Комітет приймає за власною ініціативою рапорти, які після затвердження ЄП на пленарному засіданні стають офіційною позицією установи в найважливіших горизонтальних питаннях і відносинах із ключовими партнерами ЄС. У рамках Комітету закордонних справ функціонує два спеціалізованих підкомітети: Підкомітет з прав людини та Підкомітет з питань безпеки і оборони. З міжнародними відносинами пов'язана також праця ще двох комітетів ЄП: Комітету з міжнародної торгівлі і Комітету з розвитку, який займається наданням гуманітарної допомоги, а також співпрацею і підтримкою найбільш вразливих країн і територій за межами Європейського союзу [11, с. 176–178].

Окрім комітету AFET, який в ЄП виконує координаційну роль у закордонних справах і визначає стратегічні рамки цієї діяльності, створено також Міжпарламентські делегації, що займаються відносинами з конкретними країнами. Частина з них концентрується на співпраці з парламентом тільки однієї країни, наприклад, Делегація Парламентського Комітету асоціації ЄС–Україна чи Делегація Комітету парламентарної співпраці Росія–ЄС (який останнім часом практично не функціонує через прийняту в ЄС забо-

рону офіційних контактів із представниками Державної Думи і Ради Федерації РФ, що є формою протесту проти російської агресії в Україні). Інші займаються справами по конкретному регіону, наприклад, Делегація Комітету парламентарної співпраці ЄС–Вірменія та ЄС–Азербайджан чи парламентарного Комітету асоціації ЄС–Грузія, а також Делегації по зв'язках із країнами Південно-Східної Азії та Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН). Працюючи в делегаціях депутати намагаються домовитися про дві зустрічі на рік із законодавцями з країни, з якою ведеться співпраця (як правило, один раз в Брюсселі і один раз у столиці партнера). Крім того, вони організують слухання, зустрічі з експертами і часто запрошують послів на свої засідання.

Іншою формою співпраці є Парламентські Асамблеї, в рамках яких разом зустрічаються і обговорюють справи депутати Європарламенту та депутати, що представляють країни певного регіону. Гарним прикладом є Парламентська Асамблея Європест, що складається з представників парламенту ЄС і депутатів з Вірменії, Азербайджану, Грузії, Молдови, України та формально Білорусі (але на практиці не беруть участі у його роботі). У межах Європесту функціонують чотири постійні комітети, які готують доповіді, що виносяться на голосування на щорічних пленарних засіданнях (раз у Брюсселі або в Страсбурзі, а раз в одній із столиць країн-партнерів). Європест є особливо активним в українській справі – на останній сесії в Єревані було прийнято спеціальну постанову, що засуджує агресію Росії на Сході України і незаконну інкорпорацію (анексію Криму) [12].

ЄП дуже активний у галузі прав людини. Ця сфера є однією з найважливіших галузей його діяльності, а сам ЄП розглядається як найбільш активна і ефективна в цьому плані установа ЄС. Окрім вищезазначених резолюцій і дебатів, ЄП установив спеціальну нагороду ім. Андрія Сахарова за свободу думки, яка присуджується особам або організаціям, що працюють у галузі прав людини та основних свобод. Серед переможців, уперше врученої в 1988 році нагороди, – Нельсон Мандела, Олександр Мілінкевич, і такі організації, як Російський Меморіал чи Репортери без кордонів. З року на рік нагорода стає популярнішою і отримує все більше визнання у світі [13, с. 605–608].

Європейський парламент і Україна

ЄП бере активну участь в українській справі з часу проведення Помаранчевої революції. Саме тоді багато депутатів Європарламенту прибуло на Майдан. Згодом ЄП завжди рішуче підтримував європейські аспірації України та демократичні реформи в ній. Парламент у своїх резолюціях неодноразово підкреслював, що в довгостроковій перспективі є можливим членство України в ЄС. Депутати ЄП також брали активну участь у промоції і реалізації інших проектів, спрямованих на зближення України до Європейського союзу. Найважливім із них є підписана в 2014 році Угода про асоціацію, яка має замінити прийняту раніше Угоду про партнерство та співробітництво [14].

Угода про асоціацію є найвищою з можливих форм співпраці між ЄС та державою, яка не є її членом. Вона встановлює дуже завансовану політичну та економічну співпрацю. Угода про асоціацію з Україною передбачає підтримку ЄС реформ у багатьох сферах життя, таких як, наприклад, енергетика, транспорт, охорона навколишнього середовища, розвиток малого та середнього підприємництва, захист прав споживачів та освіта. Угода пропонує посилену співпрацю у сфері зовнішньої та безпекової політики, а також дотримання основних принципів демократії та верховенства закону. Вона також передбачає істотне спрощення візового режиму, а в подальшому – без-

візовий режим. Угода стосується також співпраці з питань, пов'язаних із міграцією, боротьбою з корупцією, тероризмом і відмиванням грошей; уможливорює розширення співпраці у 28 галузях, яка буде спиратися на поступове прийняття Україною рішень, норм і стандартів ЄС.

Важливим елементом Угоди про асоціацію є створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (Deep and Comprehensive Free Trade Area, DCFTA). Вона сягає набагато далі, ніж класичні акти такого типу, тому що забезпечує не тільки взаємне відкриття ринків для більшості товарів і послуг, але також включає в себе положення про прийняття Україною норм і стандартів ЄС у галузі торгівлі.

Для укладення Угоди про асоціацію вимагається її ратифікація українським парламентом, згода ЄП [15], а також ратифікація всіма державами-членами ЄС. До цього часу процедуру ратифікації ще не завершили Бельгія, Кіпр, Чехія, Греція та Італія. Остаточного рішення про прийняття договору Європейським союзом також не ухвалила Рада ЄС. У випадку Ради це буде можливо лише наприкінці процесу. Тим не менш, відповідно до ст. 486 пункт 3–5 угоди, деякі з її частин вже функціонують на тимчасовій основі [16].

Трагічні події в Україні, що розпочалися демонстраціями у листопаді 2013 року, були безпосередньо пов'язані з відмовою від підписання Угоди про асоціацію президентом Віктором Януковичем. Протягом усього часу «Євромайдану» ЄП активно слідкував за тим, що відбувалося в Києві та інших містах України, а депутати Європарламенту регулярно з'являлися на мітингах і зустрічалися з тодішньою опозицією.

Під час нинішньої каденції, тобто з липня 2014 року, ЄП в цілому прийняв дев'ять резолюцій і доповідей безпосередньо пов'язаних з Україною. Дві з них стосуються економічного та фінансового співробітництва і можливостей продовження використання спеціальних низьких митних тарифів у відповідь на російську агресію [17], та надання макрофінансової допомоги у розмірі 1,8 млрд євро [18]. В інших трьох резолюціях йдеться про внутрішню ситуацію в країні, вибори і російську агресію [19; 20; 21]. Депутати Європарламенту висловили в них цілковиту солідарність з Україною та українським народом. Прийнято також законодавче рішення про згоду на поновлення Угоди про науково-технічне співробітництво між Європейським Співтовариством та Україною [22].

У своїй резолюції про ситуацію в Україні (2014/2965 (RSP)) Парламент заявив, що він «рішуче засуджує агресивну і експансіоністську політику Росії, яка є загрозою для єдності та незалежності України й потенційною загрозою для ЄС, зокрема засуджує незаконну анексію Криму і ведення неоголошеної гібридної війни з Україною» [21, § 5].

Парламент також закликав усі сторони повною мірою реалізувати Мінський протокол. ЄП безумовно підтримує санкції проти Росії і їх загострення в разі подальшої ескалації військових дій на Сході України.

Згодом Парламент прийняв рекомендації щодо допомоги у зміцненні оборонного потенціалу України. У вищезгаданій резолюції щодо ситуації в Україні (2014/2965 (RSP)) ЄП «нагадує, що 16 липня 2014 року Рада Європейського союзу скасувала ембарго на постачання зброї в Україну і таким чином наразі не існує будь-яких обмежень, у тому числі правових, для держав-членів, щоб постачати в Україну оборонне озброєння; вважає, що ЄС повинен вивчити шляхи надання підтримки уряду України у зміцненні її обороноздатності і захисту своїх зовнішніх кордонів на основі досвіду трансформації збройних сил держав-членів ЄС, учасниць колишнього Варшавського договору, особливо в рамках уже передбачених навчань збройних сил в інших части-

нах світу; підтримує постачання нелетального обладнання, яке вже здійснюється» [21, § 14].

У тому ж документі ЄП запевнив Україну щодо відкритої дороги до членства в ЄС, зазначивши, що «Угода про асоціацію не є остаточною метою відносин Україна–ЄС; вказує, що відповідно до статті 49 Договору про Європейський союз, Україна, як і будь-яка інша європейська країна, має європейську перспективу і може претендувати на членство в ЄС за умови дотримання Копенгагенських критеріїв і принципів демократії, поваги до ключових прав і свобод людини, прав меншин, а також забезпечення верховенства закону...» (пункт 17 резолюції).

Водночас прийнято сім резолюцій і доповідей, що стосуються відносин із Росією, в тому числі одна стосувалася безпосередньо Криму і ситуації в басейні Чорного моря після його незаконної інкорпорації (анексії) [23]. У цьому випадку парламент повторив багато формулювань, що містяться в резолюціях по Україні, зокрема ті, що стосуються повної підтримки територіальної цілісності країни, невизнання анексії Криму, необхідності збереження санкцій проти Росії і засудження збройної агресії, у тому числі гібридної війни, що веде Москва. У трьох інших документах ЄП повернувся до цих же питань при аналізі відносин між ЄС і Росією [24].

Однією з найактуальніших тем була і надалі залишається ситуація Надії Савченко, яку незаконно викрали й утримують у Москві. Парламент ухвалив спеціальну резолюцію щодо цього питання у квітні 2015 р., закликаючи до негайного її звільнення і засуджуючи Росію за викрадення та процес над Надією [25]. Про неї, а також Олега Сенцова і Олександра Кольченка, згадується в останньому документі ЄП, що стосується ув'язнених, викрадених за межами Росії та засуджених на її території [26].

Резолюції, як правило, є найяскравішим проявом діяльності ЄП в міжнародній сфері, але не єдиним. Київ відвідали офіційні делегації ЄП, з візитом в Україні був Президент Європарламенту, своїх представників також вислали Комітет із закордонних справ (AFET), Делегація міжпарламентського співробітництва та політичні групи. Депутати Європарламенту спостерігали за ходом президентських та парламентських виборів [27, с. 121–141]. У Брюсселі і Страсбурзі було організовано низку зустрічей, громадських слухань, дебатів, виставок і кінопоказів, присвячених Україні. Деякі депутати Європарламенту відвідували райони, де тривали запеклі бої, та розповідали своїм колегам про перебіг конфлікту.

ЄП — це інститут, який має важливі компетенції у сфері зовнішніх відносин ЄС. Його попередня згода необхідна для укладення певних категорій міжнародних договорів, стороною яких буде ЄС. Це стосується, зокрема, угод про асоціацію. Наприклад, таку згоду ЄП виразив у зв'язку з Угодою про асоціацію Україна–ЄС у 2014 році. Вона дозволяє Раді ЄС зв'язати ЄС цим договором. У ряді справ Рада ЄС зобов'язана проводити консультації з ЄП. Крім того, Високий Представник ЄС із закордонних справ і безпекової політики зобов'язаний регулярно консультуватися з ЄП щодо головних аспектів та пріоритетів спільної зовнішньої та безпекової політики. Внутрішня структура ЄП відображає ці повноваження. Головним комітетом, що займається цим питанням, є Комітет закордонних справ. ЄП також підтримує відносини з парламентами інших країн. Він бере участь у роботі парламентських асамблей. Одним із найактивніших органів цього типу є Парламентська Асамблея Європест, яка є парламентською формою співпраці в рамках Східного партнерства. Крім законодавчих актів ЄП також приймає нелегісляційні резолюції, в яких висловлює свої погляди

щодо конкретної справи. Деякі з них стосуються поточної ситуації в Україні, зокрема російської агресії. Депутати Європарламенту також беруть участь в офіційних делегаціях до країн, які не є членами ЄС, та інших міжнародних організацій; у місіях спостереження за виборами. Загалом ЄП має дуже схожі до національних парламентів повноваження у сфері формування зовнішньої політики. Це пов'язано з тим, що ЄС, хоча є міжнародною організацією, має багато компетенцій, що надаються державами-членами. Це організація політичної та економічної інтеграції [28].

1. Robert Schütze, *European Union Law*, Cambridge 2015; 2. Дані стосуються Європейського парламенту VIII скликання станом на 14 вересня 2014 р.; 3. Association Agreement between the European and the European Atomic Energy Community and their Member States of the one part, and Ukraine, of the other part, of 2014 (OJ L 161, 29.5.2014, p. 3); 4. Anna Doliwa-Klepcka, *Stanowienie aktyw ustawodawczych w Unii Europejskiej*, Warszawa-Białystok 2014; 5. Maciej Gyrka, *System instytucjonalny Unii Europejskiej*, Warszawa 2010; 6. Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський союз і Договір про заснування Європейського співтовариства, підписаний в Лісабоні 13 грудня 2007 року (ОJC 306, 17.12.2007, р. 1); 7. По темі Високого представника із закордонних справ і політики безпеки ЄС та Європейської служби зовнішньої дії, як частини виконавчої влади ЄС, див.: Robert Grzeszczak, *WładzawykonawczawsystemieUniiEuropejskiej*, Warszawa 2011; 8. OJ C 326, 26.10.2012, p. 47; 9. OJ C 326, 26.10.2012, p. 13; 10. European Parliament recommendation of 23 October 2012 to the Council on establishing common visa restrictions for Russian officials involved in the Sergei Magnitsky case (OJ C 68E, 7.3.2014, p. 13); 11. David Judge, David Earnshaw, *The European Parliament*, вид. 2, Hundmills-New York 2008; 12. Euronest Parliamentary Assembly. *Resolution on the Russian military aggression against Ukraine and the urgent need for a peaceful resolution of the conflict*, 17.3.2015, Doc. AP 101.834v01-04. По темі Парламентської Асамблеї Європесту див.: Hrant Konstanyan, Bruno Vandecasteele, *Socializing the Eastern Neighborhood: the European Parliament and the EuroNest Parliamentary Assembly* // Stelios Stavridis, Daniela Irrera (ред.), *The European Parliament and its International Relations*, London-New York 2015, с. 220-233; 13. На тему діяльності ЄП в сфері захисту прав людини див.: Ana Gomes, *European Parliament as a Human Rights Monitoring Mechanism* // Gudmundur Alfredsson, Jonas Grimheden, Bertrand G. Ramcharan, Alfrerd de Zayas (ред.), *International Human Rights Monitoring Mechanisms: Essays in Honour of Jakob Th. Müller*, wyd. 2, Leiden 2009; 14. Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, and Ukraine of 1998 (OJ L 49, 19.2.1998, p. 3); 15. European Parliament legislative resolution of 16 September 2014 on the draft Council decision on the conclusion, on behalf of the European Union, of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, as regards provisions relating to the treatment of third-country nationals legally employed as workers in the territory of the other party (14011/2013—C8-0106/2014—2013/0151B(NLE)), Doc. P8_TA(2014)0015; European Parliament legislative resolution of 16 September 2014 on the draft Council decision on the conclusion, on behalf of the European Union, of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, with the exception of the provisions relating to the treatment of third-country nationals legally employed as workers in the territory of the other party (13613/2013—C8-0105/2014—2013/0151A(NLE)), Doc. P8_TA(2014)0014; 16. Notice concerning the provisional application of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States of the one part and Ukraine, of the other part (OJ L 311, 31.10.2014, p. 1). По темі тимчасового застосування міжнародних угод в практиці держав і міжнародних організацій див.: Antonio Cassese, *International Law*, вид. 2, Oxford 2005, с. 235-236; Malgosia Fitzmaurice, Ofufemi Elias, *Contemporary Issues in the Law of Treaties*, Utrecht 2005, с. 75 і 116; Anneliese Quast Mertsch, *Provisionally Applied Treaties: Their Binding Force and Legal*

Nature, Leiden 2012, с. 161-234; 17. European Parliament legislative resolution of 23 October 2014 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EU) No 374/2014 on the reduction or elimination of customs duties on goods originating in Ukraine (COM(2014)0597—C8-0165/2014—2014/0279(COD)), Doc. P8_TA(2014)0042; Regulation (EU) No 1150/2014 of the European Parliament and of the Council of 29 October 2014 amending Regulation (EU) No 374/2014 on the reduction or elimination of customs duties on goods originating in Ukraine (OJ L 313, 31.10.2014, p. 1); 18. Agreement on cooperation in science and technology between the European Community and Ukraine (OJ L 36, 12.2.2003, p. 32); European Parliament legislative resolution of 25 March 2015 on the proposal for a decision of the European Parliament and of the Council providing macro-financial assistance to Ukraine (COM(2015)0005 — C8-0005/2015 — 2015/0005(COD)), Doc. P8_TA-PROV(2015)0088; Decision (EU) 2015/601 of the European Parliament and of the Council of 15 April 2015 providing macro-financial assistance to Ukraine (OJ L 100, 17.4.2015, p. 1); 19. European Parliament resolution of 17 July 2014 on Ukraine (2014/2717(RSP)), Doc. P8_TA(2014)0009; 20. European Parliament resolution of 18 September 2014 on the situation in Ukraine and the state of play of EU-Russia relations (2014/2841(RSP)), Doc. P8_TA(2014)0025; 21. European Parliament resolution of 15 January 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965(RSP)), Doc. P8_TA(2015)0011; 22. European Parliament legislative resolution of 16 December 2014 on the draft Council decision concerning the renewal of the Agreement on cooperation in science and technology between the European Community and Ukraine (11047/2014—C8-0114/2014—2014/0154(NLE)), Doc. P8_TA(2014)0077; Council Decision (EU) 2015/344 of 17 February 2015 concerning the renewal of the Agreement on cooperation in science and technology between the European Community and Ukraine (OJ L 60, 4.3.2015, p. 37); 23. European Parliament resolution of 11 June 2015 on the strategic military situation in the Black Sea Basin following the illegal annexation of Crimea by Russia (2015/2036(INI)), Doc. P8_TA-PROV(2015)0232; 24. European Parliament resolution of 18 September 2014 on the situation in Ukraine and the state of play of EU-Russia relations (2014/2841(RSP)), Doc. P8_TA(2014)0025; European Parliament resolution of 12 March 2015 on the murder of the Russian opposition leader Boris Nemtsov and the state of democracy in Russia (2015/2592(RSP)), Doc. P8_TA(2015)0074; European Parliament resolution of 10 June 2015 on the state of EU-Russia relations (2015/2001(INI)), Doc. P8_TA-PROV(2015)0225; 25. European Parliament resolution of 30 April 2015 on the case of Nadiya Savchenko (2015/2663(RSP)), Doc. P8_TA-PROV(2015)0186; 26. European Parliament resolution of 10 September 2015 on Russia, in particular the cases of Eston Kohver, Oleg Sentsov and Olexandr Kolchenko (2015/2838(RSP)), Doc. P8_TA-PROV(2015)0314; 27. По темі місій Європейського парламенту висиланих для обсервації виборів див. Andrea Gawrich, *The European Parliament in International Election Observation Missions (IEOMs): Division of Labour or Decreased Influence?* // Stelios Stavridis, Daniela Irrera (ред.), *op. cit.*, London-New York 2015; 28. Agnieszka Klade-Plaskacz, *Parlament Europejski* / Brunon Hoyst, Roman Hauser (ред.), *Wielka Encyklopedia Prawa* // Zdzisław Brodecki (ред.), *Prawo Unii Europejskiej* (Том III), Warszawa 2014, с. 159-161; Karol Karski, *Parlament* / Brunon Hoyst, Roman Hauser (ред.), *op. cit.* // Janusz Symonides, Dorota Pył (ред.), *Prawo międzynarodowe publiczne* (Том IV), Warszawa 2014, с. 348-349.